

ศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานการใช้ทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพ
เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: บ้านแม่พุงหลวง ตำบลแม่พุง อำเภอวังขึ้น จังหวัดแพร่
The Potential of Tourism Based on the use of Biodiversity Resources for
Creative Tourism : Ban Mae Phung Luang, Mae Phung Subdistrict,
Wang Chin District, Phrae Province

พิรานันท์ จันทาพูน^{1*} ทิพารัตน์ สหตรงจิต² และเกษมา ภาอำัย³
Piranun Juntapoon^{1*}, Tiparad Sahatrongjit² and Kasama Thaeye³
*Corresponding author, e-mail: piranun_jn@hotmail.com

Received: June 23rd, 2022; Revised: April 21st, 2023; Accepted: April 25th, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานการใช้ทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: บ้านแม่พุงหลวง ตำบลแม่พุง อำเภอวังขึ้น จังหวัดแพร่ ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวกับผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และคนในชุมชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว จำนวน 30 คน และสรุปข้อเสนอแนะที่ได้จากนักวิชาการ การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสถิติบรรยาย ผลการวิจัยพบว่า บ้านแม่พุงหลวงเป็นหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีความอุดมสมบูรณ์ของความหลากหลายทางชีวภาพทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม มีอัตลักษณ์ตามวิถีวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงที่โดดเด่น สำหรับการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวตามความคิดเห็นของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.65$) โดยมีระดับศักยภาพการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการดึงดูดใจ ($\bar{x} = 3.77$) และในด้านกิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยว ($\bar{x} = 3.94$) และมีระดับศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.24$) ผลจากการประชุมกลุ่มย่อยพบว่า มีการจัดตั้งกลุ่มบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนและพัฒนาสินค้าที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว การจัดตั้งกลุ่มโฮมสเตย์ในชุมชน การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและฟื้นฟูอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของบ้านแม่พุงหลวงที่หลากหลายช่องทางยิ่งขึ้น

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้ - แพร่ เฉลิมพระเกียรติ
Lecturer in Major of Tourism Development, Maejo University Phrae Campus.

² อาจารย์ประจำกลุ่มศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยแม่โจ้ - แพร่ เฉลิมพระเกียรติ
Lecturer in Major of General Education Group, Maejo University Phrae Campus.

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ประยุกต์เพื่อการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยแม่โจ้ - แพร่ เฉลิมพระเกียรติ
Lecturer in major of applied economics for community, Maejo University Phrae Campus.

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ความหลากหลายทางชีวภาพ บ้านแม่พุงหลวง

Abstract

This study was qualitative research. The purposes of this research were to survey bio-diversity in order to evaluate the tourism potential and propose tourism patterns of Maephungluang village, Maephung Sub-District, Wang Chin District, Phrae Province. Data were collected by conducting surveys, interviews, focus group discussion, and estimating the tourism potential with 30 community members: leaders, philosophers, and tourism stakeholders. The researcher also summarized the suggestion from scholars. The data were analyzed using the content analysis, descriptive analysis, frequency, percentage, mean, and standard deviation. The findings of the research revealed that Maephungluang is a community of the Karen ethnic minority group. It is the village in the Upper Northern of Thailand. Natural resources and bio-diversity are abundant in this place. The cultural identity of Karen is prominent as well. The research also found that overall, the level of evaluating the tourism potential of members' opinion was high ($\bar{x}$ =3.65). The high level of tourism potential was attractiveness ($\bar{x}$ =3.77), and tour operations ($\bar{x}$ =3.94), respectively. While facilities were rated as medium level ($\bar{x}$ =3.24). The results of the focus group discussion following issues: The establishment of a tourism management group for concrete, Tourist Local guide development, Promoting community products and developing souvenirs for tourism, Establishment of homestay groups, Development of tourism activities that are in line with the needs of tourists which focuses on preserving environmental resources and restoring identity and local wisdom Including promoting the tourism of Maephungluang in a variety of channels.

Keywords: Creative tourism, Bio-diversity, Maephungluang Village

บทนำ

ประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมี ส่วนช่วยสนับสนุนวิถีชีวิตคนไทยดำเนินไปโดยสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามทรัพยากรดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้เพื่อการพัฒนา ขีดความสามารถทางการแข่งขันโดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างชาติ สำหรับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในช่วงเดือนมีนาคม ปีพ.ศ. 2563 ที่ส่งผลกระทบต่อการสูญเสียรายได้จากมาตรการควบคุมการเดินทางท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ภายหลังจากเกิดโรคระบาดประกอบกับการพัฒนาและวัคซีนทำให้สถานการณ์การท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่ดีขึ้น และส่งผลให้หน่วยงานภาครัฐเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว กระตุ้นการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศ สร้างความเชื่อมั่นและกระตุ้นการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นด้วยรูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวที่ปลอดภัย ต่อสุขภาพและบริการที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง (ศุภินญา ธารารัตนสุวรรณ, 2563:17) ทั้งนี้ตามแผนพัฒนา การท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ.2564-2565) มุ่งให้การท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้และกระจายได้สู่ชุมชนและท้องถิ่น

รวมถึงการส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ทรัพยากรชีวภาพให้เป็นสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีมูลค่าสูงด้วยการประยุกต์ใช้อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน) และคณะ, 2564 : 7) ภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกด้วยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) ที่สนับสนุนการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน และสนับสนุนการสร้างภาพประทับใจจากการที่นักท่องเที่ยวได้ร่วมลงมือปฏิบัติสร้างประสบการณ์ผูกพันกับเจ้าบ้านตลอดถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นโดยคำนึงถึงความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (นภาพร จันทรฉาย และอัจฉราวรรณ เพ็ญวันศุกร์, 2563 : 176-189) ดังตัวอย่างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านงานหัตถศิลป์ล้านนา วัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่ แหล่งเรียนรู้เตาเผาโบราณ บ้านบ่อสวก จังหวัดน่าน สวนเกษตรอินทรีย์บ้านกุ่ม บ้านเชียงยืน จังหวัดน่าน สวนเศรษฐกิจพอเพียงและแหล่งเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ชุมชน บ้านน้ำเกี๋ยน อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ชุมชนผ้าฝ้ายทอมือทำกระเป๋านกฮูก ทำตุ๊กบ้านหนองเงือก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

การท่องเที่ยวจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและชุมชน (UNWTO, 2022) ในรูปแบบที่หลากหลายซึ่งมุ่งเน้นในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยวอย่างมีจิตสำนึก ก่อให้เกิดการพัฒนาสินค้าและบริการจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (จริยา โกเมนต์ และคณะ, 2563 : 92-104) และเมื่อได้เชื่อมโยงกับแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งนับเป็นรูปแบบหนึ่งที่มีความยั่งยืนมาก (ทิพย์วรรณ จุลรัชนิกร และคณะ, 2565 : 16-32) เนื่องจากมีกระบวนการออกแบบกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ในด้านของคนในชุมชนจะเกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ชุมชนเป็นเจ้าของสู่ความรักและหวงแหน ในขณะที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสนในการสร้างทักษะจากกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรที่ถูกนำมาใช้ในการท่องเที่ยว เรื่อยมาจนถึงการปลูกกระแสการเดินทางท่องเที่ยวเมืองรองและชุมชนขนาดเล็กกับมาตรการภาษีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวใน 55 เมืองรอง หนึ่งในจังหวัดที่สำคัญ นั่นคือ จังหวัดแพร่ ที่จัดอยู่ใน 12 เมืองต้องห้ามพลาต PLUS โดยมีความมุ่งหวังกระตุ้นเศรษฐกิจในท้องถิ่นให้เติบโต ภายใต้แคมเปญ “Amazing Thailand Go Local หรือ เที่ยวท้องถิ่นไทย ชุมชนเติบโต เมืองไทยเติบโต” (จิตคุปต์ ละอองปลิว, 2561 : 39-60) สำหรับบ้านแม่พุงหลวง อำเภอแม่พุง จังหวัดแพร่ ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีภูมิประเทศอยู่ในที่ราบระหว่างเชิงเขา มีแม่น้ำไหลผ่าน จึงทำให้ภูมิอากาศเย็นสบายตลอดปี ผู้คนที่อาศัยอยู่เป็นหนึ่งในชาติพันธุ์ที่มีองค์ความรู้ ประเพณีและแนวคิดในการพึ่งพาธรรมชาติด้วยวิถีเกษตรกรรม ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์ซึ่งถ่ายทอดผ่านการแต่งกาย ภาษา บ้านเรือน การกิน การอยู่อาศัย (สำนักงานจังหวัดแพร่, 2563) สามารถกล่าวได้ว่าชุมชนบ้านแม่พุงหลวงมีความหลากหลายทางชีวภาพในทรัพยากรด้านธรรมชาติและด้านวัฒนธรรม กระทั่งชุมชนได้เห็นความสำคัญถึงการนำทรัพยากรมาสร้างเป็นจุดดึงดูดแก่นักท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น น้ำตกแม่พุงหลวง ป่าชุมชน วิถีชีวิตชุมชน ผ้าทอเกษตรกรรม อาหารพื้นถิ่น สมุนไพร ผลิตภัณฑ์สกัดจากกาแฟ สินค้าที่ระลึกท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เดินทางเข้ามาศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ใหม่จากการท่องเที่ยวที่เน้นประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงควรตระหนักถึงวิธีการจัดการจากการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์เพื่อคงความยั่งยืนของทรัพยากรและการต่อยอดด้วยการท่องเที่ยวที่มุ่งสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น พบว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนบนฐานการใช้ทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาพื้นที่บ้านแม่พุงหลวง ซึ่งจากการสำรวจปัญหาของพื้นที่แม้ว่าสถานที่ตั้งจะเอื้อต่อการผลิตทรัพยากรชีวภาพได้อย่างอุดมสมบูรณ์ส่งผลให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพแต่ยังคงขาดการเชื่อมโยงเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่สามารถเป็นทางเลือกในการสร้างรายได้เพิ่มแก่ชุมชนและขยายผลของการเป็นพื้นที่ที่ใช้กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรที่ถูกละเลยได้อย่างสมดุล ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้จึงมีความต้องการสำรวจทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพที่มีศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานการใช้ทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บ้านแม่พุงหลวง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. สำรวจทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพที่มีศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: บ้านแม่พุงหลวง ตำบลแม่พุง อำเภอดำรงวิทย์ จังหวัดแพร่
2. เพื่อประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานการใช้ทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: บ้านแม่พุงหลวง ตำบลแม่พุง อำเภอดำรงวิทย์ จังหวัดแพร่

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน ประชาชนชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านการท่องเที่ยว จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มคนในชุมชนที่ใช้ทรัพยากรชีวภาพขับเคลื่อนการท่องเที่ยวที่ผ่านมา และมีความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนต่อไป โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Non-probability sampling) วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและคุณภาพของเครื่องมือ

1. แบบสำรวจข้อมูลทรัพยากรบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นจากการตรวจสอบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งประเด็นคำถามประกอบการสัมภาษณ์สำหรับใช้ประกอบการสำรวจเกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพ (เช่น ภูมิปัญญาการรักษาโรค สมุนไพร อาหาร ป่าชุมชน ภูเขา แหล่งน้ำ น้ำตก วัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งแวดล้อม) ชื่อแหล่งท่องเที่ยว (เช่น ศูนย์เรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ จุดรับชม จุดท่องเที่ยว สถานที่สำคัญ) ลักษณะเด่น (เช่น สมุนไพรพื้นถิ่น สินค้าที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ องค์ความรู้) กิจกรรมการท่องเที่ยว (รายละเอียดลักษณะของกิจกรรม) และข้อมูลทั่วไป (ที่ตั้ง ความเป็นมา ผู้รับผิดชอบหลัก ข้อมูลติดต่อ) รวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสังเกตของคณะผู้วิจัยและความคิดเห็นจากผู้ให้ข้อมูล

2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ประเด็นในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ทรัพยากรของบ้านแม่พุงหลวงที่สามารถส่งเสริมให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีอะไรบ้าง เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ใครจะมีบทบาทเป็นผู้ต้อนรับ รายละเอียดของแต่ละกิจกรรมที่สามารถนำเสนอให้นักท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวควรเป็นอย่างไร การบริหารจัดการกลุ่มคนที่ทำการท่องเที่ยวควรเป็นอย่างไร

3. แบบประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานการใช้ทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของบ้านแม่พุงหลวงแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน

ส่วนที่ 2 ระดับศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ใช้วิธีการแบ่งเป็นมาตราส่วนประมาณค่าออกเป็น 5 ระดับ (rating scale) ตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert scale) (บุญชม ศรีสะอาด, 2545 : 103) และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเป็นค่าร้อยละและค่าเฉลี่ย ประกอบด้วยด้านการดึงดูดใจ ด้านกิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยว และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

4. การประชุมกลุ่มย่อย มีประเด็นคือ กิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่นำเสนอเป็นอย่างไร มีสิ่งที่ชุมชนต้องการแก้ไขหรือส่งเสริมในประเด็นของการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างไร ชุมชนมีเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวภายนอกชุมชนหรือไม่อย่างไร

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ มีรายละเอียดตามขั้นตอน ดังนี้

1. สืบค้นข้อมูลทรัพยากรบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยว
2. ประเมินศักยภาพโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวและพัฒนาแบบสอบถามและกิจกรรมตามข้อเสนอแนะที่สอดคล้องกับพื้นที่
3. สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำและตัวแทนชุมชน เพื่อร่างกิจกรรมร่วมกับชุมชนและสอบถามความคิดเห็นด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน) สำหรับกำหนดให้เป็นกิจกรรมเด่นที่มีความสร้างสรรค์
4. สำนักรวศักยภาพการท่องเที่ยวนบนฐานการใช้ทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยกลุ่มคนในชุมชนบ้านแม่พุงหลวงเพื่อร่วมพิจารณาปรับกิจกรรมในพื้นที่ให้สอดคล้องตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ
5. ตรวจสอบเนื้อหาตามวัตถุประสงค์และประเด็นเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวมาเรียบเรียงและจัดสนทนากลุ่มย่อย (focus group discussion) ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานการใช้ทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการบันทึกการประชุม การสังเกต การสัมภาษณ์และข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่างๆ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content analysis) เพื่อจำแนกหมวดหมู่ของข้อมูลให้เป็นระบบโดยจัดลำดับความสำคัญให้เกิดความเข้าใจในความหมาย ตรวจสอบเนื้อหาเบื้องต้น เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้องในการศึกษา และใช้สถิติบรรยายเชิงพรรณนา ข้อมูลจากการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวนเชิงสร้างสรรค์ด้วยค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. ผลการสำรวจทรัพยากรบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพของบ้านแม่พุงหลวง

บ้านแม่พุงหลวง หมู่ที่ 15 ตำบลแม่พุง อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง เป็นหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เรียกตนเองว่า “ยาง” ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าและภูเขา ล้อมรอบด้วยแนวเทือกเขาผีปันน้ำ พื้นที่ราบสูง มีน้ำยมไหลผ่านและลำห้วยที่เกิดจากต้นน้ำเทือกเขาผีปันน้ำหลายสาย คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาทิ การปลูกข้าว การทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ การล่าสัตว์ และหาของป่า รับจ้างทั่วไป (ชาวบ้าน ก, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4-5 พฤษภาคม 2562) รายละเอียดในแต่ละด้านของการวิจัยดังนี้

1.1 ด้านการตั้งดูใจ

ทรัพยากรชีวภาพที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ

1) เส้นทางเดินป่าของคนในชุมชนสำหรับเลี้ยงชีพและบริเวณโดยรอบลำห้วยอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณไม้และสมุนไพรนานาชนิด ซึ่งสามารถยกตัวอย่างพืชที่ขึ้นเองตามธรรมชาติจากการสำรวจและสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน เมื่อเดินทางได้ประมาณ 200 เมตร พบพืชอาหารทั้งมะระขึ้น ก ดอกกุ่ม แหนเครือ ต้นพิลังกาสา เครือเดาน้อย/เดาหลวง ใบบัวบก ผักชีวา มะเขือพวง เล็บมือนาง

2) น้ำตกแม่พุงหลวง ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญและไหลลงลำห้วยของบ้านแม่พุงหลวงและชุมชนใกล้เคียง เพื่อใช้ในการบริโภคและการทำเกษตรกรรมทำให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ได้ใช้ความเชื่อของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำให้ยั่งยืน

ทรัพยากรชีวภาพด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) ด้านภาษา คนในชุมชนส่วนใหญ่สื่อสารด้วยภาษากะเหรี่ยง ตามด้วยภาษาเมือง (ชาวภาคเหนือ) และภาษากลาง สำหรับติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานภายนอกและนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ในช่วงเวลาที่ลูกหลานของคนในชุมชนกลับมาจากการเรียนภายนอกบ้านแม่พุงหลวงสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษ และภาษาที่ 3 อื่นๆ ซึ่งสามารถเป็นโอกาสในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาต่างประเทศด้วยเช่นกัน

2) ด้านความเชื่อ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนยังคงรักษาวิถีชีวิตผูกพันและพึ่งพาอาศัยกับธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ป่า พืช ที่มีอยู่ในชุมชน และความเชื่อเรื่องผีที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะโทษของผู้ที่ประพฤติดื้อต่อแม่น้ำ ลำห้วย ป่าต้นน้ำ น้ำตก จะส่งผลให้ธรรมชาติถูกทำลายลงไปจนไม่หลงเหลือทรัพยากรให้ใช้ประโยชน์จึงทำให้ชุมชนบ้านแม่พุงหลวงสามารถรักษาและปกป้องสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างอุดมสมบูรณ์ รวมถึงการปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันมาในด้านของพิธีกรรมจนถึงปัจจุบัน อาทิ พิธีการเลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน (เจ้าพ่อสร้อยหล้า) การเลี้ยงผีเฮือน (ผีบรรพบุรุษ) การเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีกรรมลงโฮง พิธีกรรมเลี้ยงผีอ้าย พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีกรรมเลี้ยงผีฝาย และพิธีเลี้ยงป่าต้นน้ำประปาภูเขา ส่งผลให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกที่ดีต่อการรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์เพื่อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยและความสามารถในการเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ยั่งยืน

3) ด้านการแต่งกาย ในอดีตชาย/หญิงที่โสด จะแต่งกายด้วยชุดกะเหรี่ยงสีขาว และชาย/หญิงที่แต่งงานแล้ว จะแต่งกายด้วยเสื้อลูกเต๋อย ผ้าซิ่นกะเหรี่ยง เด็ก แต่งกายด้วยชุดสุ่มร้อง สำหรับปัจจุบัน ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนยังคุ้นชินกับการแต่งกายแบบดั้งเดิม แต่สำหรับช่วงเวลาการทำงานและพักผ่อนของคนในชุมชนที่อยู่ในวัยกลางคนและวัยรุ่นทั่วไปนิยมสวมใส่เสื้อผ้าประยุกต์ที่สามารถซื้อได้ง่ายจากร้านค้าทั่วไป เนื่องจากมีความ

สบายและมีความคล่องตัวกว่าการแต่งกายในอดีต ประกอบกับเสื้อผ้าบางชิ้นที่มีอัตลักษณ์แบบดั้งเดิมชำระชุดตามกาลเวลาซึ่งหาวัสดุซ่อมแซมหรือทดแทนได้ยากกว่าแต่เดิม แต่ถึงกระนั้นเมื่อชุมชนมีการจัดงานสำคัญ เช่น งานประชุม งานประเพณี งานที่จัดตามความเชื่อ หรือเมื่อมีการท่องเที่ยวในชุมชน ก็ยังสามารถพบเห็นการแต่งกายด้วยชุดของชาวกะเหรี่ยงทั้งแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์

4) ด้านอาหาร ในการประกอบอาหารส่วนใหญ่ของแต่ละบ้านมีการใช้ส่วนผสมจากแปลงปลูกสมุนไพรและพืชผักสวนครัว สำหรับเนื้อสัตว์สามารถซื้อได้จากร้านค้าในชุมชนและสัตว์ที่มีการเลี้ยงไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน สำหรับประเภทและชนิดของอาหารมีความแตกต่างตามฤดูกาล อาทิ ต้มปุดนา ยำเย็นปลา ท่อนึ่งปลา แกงหน่อหวาย ต้าหน่อหวาย ยำไก่ แกงหน่อไม้ใส่แมงมัน ข้าวแมงมัน แกงเห็ด

1.2 กิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวของบ้านแม่พุงหลวง

แหล่งเรียนรู้และกิจกรรมในชุมชนบ้านแม่พุงหลวง คนในชุมชนได้มีการใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชน ผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประยุกต์กับการจำหน่ายในเชิงพาณิชย์เพื่อเลี้ยงชีพ จนกระทั่งเมื่อมีผู้สนใจประสานมายังผู้นำและคณะกรรมการชุมชนเพื่อเข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันจึงได้มีการปรับพื้นที่บางส่วนให้เป็นสถานที่ต้อนรับและกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งในระดับชุมชน ในระดับอำเภอ และระดับจังหวัด โดยมีการประยุกต์ใช้สินค้าทางการเกษตร สมุนไพร และวัสดุที่หาพบได้ในท้องถิ่น สร้างสรรค์เป็นสินค้าสำหรับจำหน่ายทั้งภายในจังหวัดแพร่และต่างจังหวัด (ชาวบ้าน ข, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1-2 มิถุนายน 2562) ดังนี้

1) กิจกรรมเรียนรู้ศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (ศึกษาน้ำมันสกัดเย็น) มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นจากการแปรรูปสินค้าทางการเกษตรร่วมกับองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร วิธีการนำไปใช้สรรพคุณ การบำรุง วิธีการรับประทานเพื่อให้เกิดคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นสินค้าที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มแก่เศรษฐกิจในระดับครัวเรือน

2) กิจกรรมเรียนรู้ศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (ทอผ้า) มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นปรากฏภูมิปัญญาและวิถีชีวิตในด้านการแต่งกายที่มีการใช้องค์ความรู้ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเรื่องการทอผ้ายังคงส่งต่อวิธีการทอ ลวดลาย และการใช้สีที่มีอัตลักษณ์โดดเด่น ภายในครัวเรือนปรากฏทั้งเครื่องทอ สำหรับการทอผ้าผืนใหญ่ การทอผ้าแบบกี่เอว ซึ่งส่วนมากเป็นวิธีการผลิตกระเป๋าสานเล็ก ยาม การปักผ้า ที่ใช้ด้ายและลูกเดือยซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติ และการทอผ้าด้วยสีที่ย้อมจากวัตถุดิบธรรมชาติ

3) กิจกรรมเรียนรู้ศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (ทำไม้กวาด) มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นด้วยดอกหญ้านับเป็นภูมิปัญญาในการประยุกต์ใช้วัสดุท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นไม้กวาดสำหรับใช้เป็นอุปกรณ์ทำความสะอาดในชีวิตประจำวันโดยมีการผลิตด้วยแรงงานคนที่สะสมประสบการณ์จนเกิดความชำนาญครอบคลุมทุกกระบวนการซึ่งสามารถสร้างรายได้ในครัวเรือน

4) กิจกรรมเรียนรู้ศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (สมุนไพรและจักสาน) มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นในด้านการศึกษากระบวนการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ทั้งการนำมารับประทานเป็นอาหาร การนำมาใช้เป็นยาในการรักษา การนำไปใช้ประกอบพิธีกรรม การเก็บรักษาคุณค่าของสมุนไพร และการนำมาแปรรูปเป็นสินค้าชุมชน ซึ่งสามารถเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของปราชญ์ชุมชนที่มีความชำนาญ ประกอบกับภูมิปัญญาการจักสานด้วยไม้ไผ่สำหรับตกแต่งอุปกรณ์เครื่องดื่ม อุปกรณ์สำหรับใช้รับประทานอาหาร สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มจากวัสดุในท้องถิ่นให้กับครัวเรือนได้

5) กิจกรรมเรียนรู้ศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (การปลูกข้าว) มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นในด้านการเกษตรเป็นการศึกษาและทดลองทำตามกระบวนการทำงานเริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน การรักษามลพิษ การปลูก การเก็บเกี่ยว การตรวจสอบคุณภาพ การตลอดถึงการจำหน่าย สำหรับการดำเนินงานพื้นที่ใกล้กับป่าซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำจึงทำให้การทำนาหลายแปลงในชุมชนใช้รูปแบบของการทำนาข้าวแบบอินทรีย์ เพื่อส่งเสริมสินค้าให้มีความปลอดภัยต่อคนในชุมชนที่นำมารับประทานและดีต่อผู้บริโภคที่เข้ามาซื้อ

1.3 สิ่งอำนวยความสะดวก

1) การเดินทางเข้าถึงชุมชน สามารถใช้วิธีคือ 1. รถยนต์ส่วนตัว 2. รถไฟ สายเหนือ กรุงเทพฯ-เชียงใหม่ จากกรุงเทพมหานครฯ ลงที่สถานีบ้านปิน อำเภอลอง และต่อด้วยรถสองแถวเดินทางต่อไปยังอำเภอวังชิ้น (ช่วงเย็นควรมีการจองล่วงหน้าเนื่องจากหมดเวลาการบริการเดินรถ) และ 3. รถประจำทางจากกรุงเทพมหานครฯ ลงที่สถานีขนส่งของจังหวัดแพร่ และต่อด้วยรถสองแถวสายวังชิ้น (ช่วงเย็นควรมีการจองล่วงหน้าเนื่องจากหมดเวลาการบริการเดินรถ)

2) ที่พักแบบโฮมสเตย์สำหรับให้ผู้สนใจได้เข้าพัก มีให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์ประมาณ 10 หลัง (ซึ่งยังไม่ได้ยื่นเข้ารับการประเมินตามเกณฑ์ของที่พักแบบสัมผัสวัฒนธรรมชนบทหรือโฮมสเตย์จากกรมการท่องเที่ยว) หากนักท่องเที่ยวที่สนใจเข้าพักแบบค้างคืนสามารถติดต่อผู้นำหรือคณะกรรมการชุมชนได้ (ชาวบ้าน ช.ช., สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1-2 มิถุนายน 2562)

3) โครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคในชุมชนมีครบครัน ทั้งบริการตุน้ำมันแบบหยอดเหรียญ ร้านอาหารท้องถิ่น ร้านค้าปลีกส่วนใหญ่สำหรับจำหน่ายข้าว เครื่องปรุง อาหารสด เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป ผู้ประกอบการรายย่อยและกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นภายในชุมชนจำหน่ายกล้วยไม้ กล้วยไม้ ไม้กวาดดอกหญ้า รวมถึงกลุ่มผลิตและจำหน่ายกระเป๋าผ้าทอและเสื้อผ้าทอแบบกะเหรี่ยง

4) ป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐในการจัดทำป้ายสื่อความหมายในแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ดำเนินกิจกรรมการเพื่อการศึกษาดูงานและเพื่อการท่องเที่ยว

2. ผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานการใช้ทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: บ้านแม่พุงหลวง ตำบลแม่พุง อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่

ศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานการใช้ทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามความคิดเห็นของคนในชุมชน ผลการวิจัยปรากฏ ผู้ขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 93 มากกว่าเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 7 มีอายุระหว่าง 51-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 63.3 รองลงมา มีอายุระหว่าง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 16.6 และมีอายุระหว่าง 61-70 ปี คิดเป็นร้อยละ 13.5 ตามลำดับ ซึ่งมีการประกอบอาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 93.4 จากนั้นมีอาชีพรับจ้างทั่วไปและอาชีพธุรกิจส่วนตัวที่มีค่าร้อยละเท่ากันคิดเป็น 3.3 โดยมีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 20 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 66 รองลงมาคือช่วงเวลาปี 41-50 คิดเป็นร้อยละ 23.3 และช่วงเวลา 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 10.1 ซึ่งปรากฏข้อมูลของผู้ประเมินควบคู่กับการสัมภาษณ์ว่าส่วนใหญ่เกิดและอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลายาวนานจึงทำให้เห็นถึงปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนนับตั้งแต่นั้นมา

ตาราง 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับศักยภาพการท่องเที่ยวในภาพรวม

ตัวชี้วัด	ระดับศักยภาพ		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านการดึงดูดใจ	3.77	0.71	มาก
2. ด้านกิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยว	3.94	0.45	มาก
3. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	3.24	0.50	ปานกลาง
รวม	3.65	0.55	มาก

ตารางที่ 1 พบว่า การประเมินระดับศักยภาพการท่องเที่ยวตามความคิดเห็นของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.65$) โดยมีระดับศักยภาพการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการดึงดูดใจ ($\bar{x} = 3.77$) และในด้านการกิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยว ($\bar{x} = 3.94$) และมีระดับศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.24$)

การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวสามารถชี้ให้เห็นถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนและความพร้อมของการท่องเที่ยวในชุมชนทั้งการมีสิ่งดึงดูดใจ การมีกิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวก รวมถึงการนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มในการพัฒนาชุมชนให้สามารถใช้การท่องเที่ยวเป็นส่วนเสริมในการได้รับรายได้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้การท่องเที่ยวไม่เพียงแต่การมีศักยภาพหรือองค์ประกอบของการท่องเที่ยวซึ่งสามารถเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในชุมชนแต่ยังต้องเกิดจากความต้องการของคนในชุมชนด้วยเช่นกัน เนื่องจากทรัพยากรชีวภาพที่โดดเด่นมีคนในชุมชนบ้านแม่พุงหลวงเป็นผู้ดูแลรักษาและอนุรักษ์ให้คงอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ในฐานะของเจ้าบ้าน (host) ซึ่งมีส่วนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบนความหลากหลายทางชีวภาพเรื่อยมาจนถึงการท่องเที่ยวจึงต้องมีส่วนร่วมในการรับรู้การใช้ประโยชน์ร่วมกันจนนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนได้ ดังนั้นคณะผู้วิจัย นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว และชุมชนจึงได้แลกเปลี่ยนประเด็นการเตรียมความพร้อมและข้อเสนอแนะในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวร่วมกันในการประชุมกลุ่มย่อย สามารถสรุปประเด็นสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านแม่พุงหลวงจากความต้องการของคนในชุมชนพบประเด็นเสนอแนะในด้านการพัฒนาศักยภาพศักยภาพคนในชุมชนให้มีทักษะการให้บริการทางการท่องเที่ยว การจัดตั้งกลุ่มบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยว การพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนและพัฒนาสินค้าที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว การบริหารจัดการโฮมสเตย์ในชุมชน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชน การฟื้นฟูอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของบ้านแม่พุงหลวงที่หลากหลายช่องทางยิ่งขึ้น

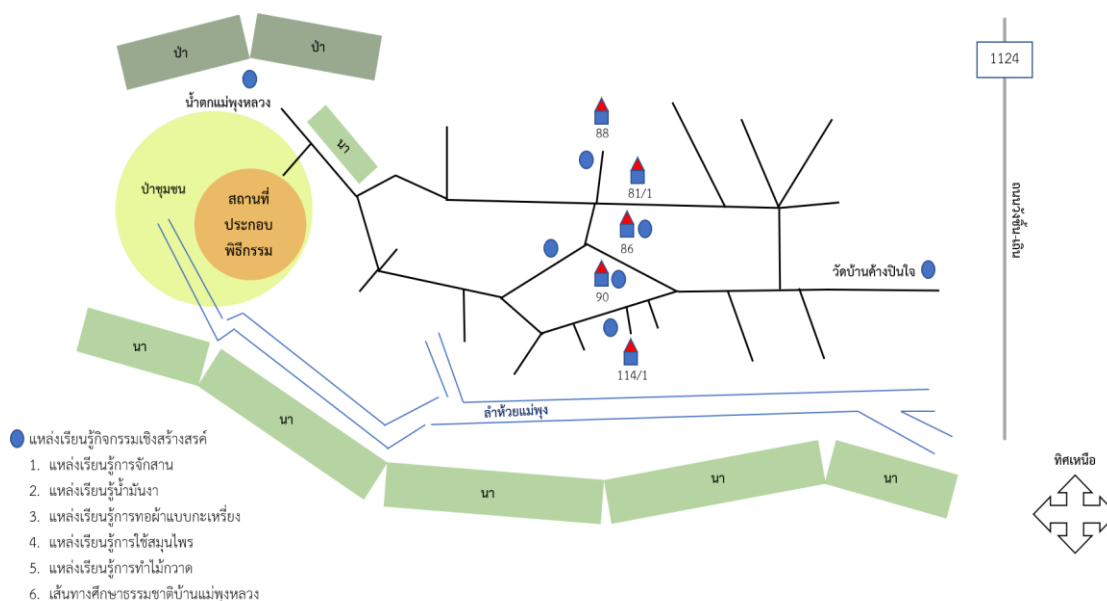
3. ผลจากการประชุมกลุ่มย่อยของศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานการใช้ทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: บ้านแม่พุงหลวง

วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านแม่พุงหลวงดำเนินไปอย่างเรียบง่ายและสภาพแวดล้อมรอบด้วยทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม ส่งผลให้คนในชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพปรากฏดังภูมิปัญญาท้องถิ่น พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณี อาหาร ยารักษาโรค รวมถึงการนำมาแปรรูปเป็นสินค้าท้องถิ่นที่สร้างรายได้แก่ครัวเรือนและเพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่ง ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น

แสดงให้เห็นว่าทรัพยากรในบ้านแม่พุงหลวงมีความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งมีลักษณะโดดเด่นและมีอัตลักษณ์ตามวิถีวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงจึงทำให้ดึงดูดผู้คนภายนอกเข้ามาศึกษาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมต่างถิ่น จนกระทั่งกระแสของการท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาสู่ชุมชนจนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ทำให้บ้านแม่พุงหลวงจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมและมีระบบการจัดการด้านการท่องเที่ยวเช่นกัน เมื่อชุมชนได้มีโอกาสในการต้อนรับผู้คนที่ต่างถิ่นบ่อยครั้ง ชุมชนจึงเริ่มมีการปรับตัวและพัฒนากระบวนการในการประสานและดูแลผู้คนที่ต่างถิ่นเมื่อเดินทางมาเยี่ยมเยือน

ผลการประชุมสามารถสรุปประเด็นสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านแม่พุงหลวงจากความต้องการของคนในชุมชนพบประเด็นเสนอแนะในด้านการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้มีทักษะการให้บริการทาง การท่องเที่ยว การจัดตั้งกลุ่มบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนและพัฒนาสินค้าที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว การบริหารจัดการโฮมสเตย์ในชุมชน การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับชุมชนใกล้เคียง การฟื้นฟูอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของบ้านแม่พุงหลวงที่หลากหลายช่องทางยิ่งขึ้น

การสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวสามารถเชื่อมโยงกับทรัพยากรบนความหลากหลายทางชีวภาพของบ้านแม่พุงหลวง และการได้ทดลองใช้เวลาแต่ละกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในแหล่งเรียนรู้ของบ้านแม่พุงหลวงสามารถสรุปรายละเอียดและช่วงระยะเวลาสำหรับใช้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ 1 วัน (แบบพักค้างคืน) เนื่องจากความต้องการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาอยู่ในชุมชนและได้มีโอกาสในการเรียนรู้วัฒนธรรมต่างถิ่นได้นานยิ่งขึ้น ทั้งนี้สถานที่ตั้งของชุมชนอยู่ห่างจากอำเภอเมืองแพร่ ซึ่งใช้ระยะเวลาในการเดินทางประมาณ 1-2 ชั่วโมง หากนักท่องเที่ยวต้องการเดินทางกลับไปพักในตัวเมืองต้องมีการวางแผนระยะเวลาสำหรับเดินทางกลับด้วยเป็นการลดอุบัติเหตุบนท้องถนน

รูปที่ 1 แผนที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บ้านแม่พุงหลวง

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของบ้านแม่พุงหลวงมีแหล่งเรียนรู้สำหรับนักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อเติมเต็มประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมตลอดถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่ถูกนำมาใช้เพื่อการท่องเที่ยว นอกจากนี้พื้นที่บริเวณโดยรอบของบ้านแม่พุงหลวงยังสามารถเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นและมีสิ่งอำนวยความสะดวกซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวและสามารถอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

สรุปและอภิปรายผล

1. ทรัพยากรในบ้านแม่พุงหลวงมีความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งมีลักษณะโดดเด่นและมีอัตลักษณ์ตามวิถีวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงจึงทำให้ดึงดูดผู้คนภายนอกเข้ามาศึกษาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมต่างถิ่นเมื่อชุมชนได้มีโอกาสในการต้อนรับผู้คนต่างถิ่นบ่อยครั้ง ชุมชนจึงเริ่มมีการปรับตัวและพัฒนากระบวนการในการประสานและดูแลผู้คนต่างถิ่นเมื่อเดินทางมาเยี่ยมเยือน ดังปรากฏการจัดสรรพื้นที่ในบ้านบางส่วนเป็นโฮมสเตย์สำหรับผู้เข้าพักที่สนใจได้เข้าพัก มีให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์ประมาณ ผลการวิจัยปรากฏการประเมินระดับศักยภาพการท่องเที่ยวตามความคิดเห็นของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.65$) เมื่อพิจารณารายประเด็นในด้านการดึงดูดใจ ($\bar{x} = 3.77$) และในด้านกิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยว ($\bar{x} = 3.94$) อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับพิรพิมพ์ ทั้งพรหม และศุภวัตร มีพร้อม (2564 : 16-30) และ Zhen *et al.* (2022) ที่ได้มุ่งเน้นการใช้ศักยภาพของพื้นที่โดยเฉพาะการส่งเสริมและผลักดันให้ทรัพยากรวัฒนธรรมที่อยู่ภายในชุมชนกลายเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวสู่การเป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวที่นำไปสู่ความยั่งยืนของทรัพยากรในชุมชนและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในขณะที่ศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ($\bar{x} = 3.24$) อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนหนึ่งจากการแลกเปลี่ยนประเด็นพบว่าคนในชุมชนเห็นควรต้องการให้เกิดการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่รองรับนักท่องเที่ยวด้วยมิใช่รองรับเฉพาะคนในชุมชนเท่านั้น เช่น ป้ายหรือ QR code สื่อความหมายในแหล่งเรียนรู้กิจกรรม ทั้งภาษากะเหรี่ยง ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีการพัฒนาและปรับปรุงสถานที่รวบรวมสินค้าที่ระลึกทางการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และในมิติของเสาวคนธ์ พรายแก้ว (2562 : 127-128) เสนอให้มีแนวทางการแก้ไขในด้านการพัฒนาทักษะทักษะภาษาต่างประเทศและด้านการจัดการขยะในชุมชนเพื่อส่งเสริมให้เกิดภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวที่สวยงามและรักษาสีงามแวดล้อมอีกทางหนึ่ง

2. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บ้านแม่พุงหลวงนับว่าเป็นชุมชนที่มีความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยศักยภาพของทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดและปรับเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ต้อนรับผู้คนให้เข้าไปเยี่ยมเยือนเสมอมาทั้งยังต้องใช้ความเข้มแข็งของผู้นำและสมาชิกซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักของการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับฟองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง และคณะ (2561) พบว่าหากไม่มีผู้นำชุมชนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นผู้ชี้แนะ ชุมชนก็จะประสบความสำเร็จได้ยาก รวมถึงการพัฒนาในด้านอื่นควบคู่กันจึงจะนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนาการท่องเที่ยวอันจะเป็นประโยชน์ต่อการรักษาทรัพยากรและการเพิ่มช่องทางของการสร้างรายได้เสริมในผลกระทบทางอ้อม ในส่วนของอัจฉราวรรณ เพ็ญวันศุกร์ (2565 : 97-114) มีการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยมีปัจจัยที่ต้องพิจารณารายประเด็นสำคัญคือการมีกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ การมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน การวางแผนการท่องเที่ยวร่วมกันในชุมชน สำหรับการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนในด้านของมณฑล ศรีสุข

และวรัชต์ มัธยมบุรุษ (2563 : 78-93) จำเป็นต้องมีการจัดการประสบการณ์กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ด้วยการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดประสบการณ์แปลกใหม่และเรียนรู้วัฒนธรรมต่างถิ่น และสอดคล้องกับปานแพร เชวณัฏฐ์ อุดมรักษาทรัพย์ และคณะ (2565 : 460-478) ได้จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเศรษฐกิจชีวภาพจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนด้วยเส้นทางท่องเที่ยวบนความหลากหลายทางชีวภาพและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพเป็นสินค้าและบริการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชน

3. การวิจัยในครั้งนี้มาจากรฐานแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และแนวคิดการท่องเที่ยวบนฐานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของภาครัฐในการมุ่งให้เกิดความยั่งยืนระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การตอบสนองความต้องการมีส่วนร่วมในการได้รับประสบการณ์จากการท่องเที่ยวโดยมีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้ต่างถิ่น ที่ถูกออกแบบโดยคนในชุมชนซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการนำเสนอทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนที่หลากหลายควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพและนำไปสู่การต่อยอดไม่ให้เกิดสูญหายไป ทั้งนี้สำหรับวิศาล ศรีมหาโร (2564 : 256-286) เสริมว่าควรนำแนวคิดการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์ชาติ ควบคู่คุณธรรมในการบริหารจัดการกลุ่มการท่องเที่ยว ตลอดจนการเชื่อมโยงการตลาดกับภาคธุรกิจอื่น ๆ ให้เกิดความตระหนักในด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟูและการสืบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความรักความหวงแหนในสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน คล้ายกันกับชนลิน อินทพัฒน์ (2563 : 181-198) ที่มุ่งศึกษาความพึงพอใจต่อองค์ประกอบของการสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่ดีสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศยังคงให้ความสำคัญต่อความปลอดภัย กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ที่พักประเภทโฮมสเตย์ รวมถึงสภาพแวดล้อมของสถานที่ท่องเที่ยว สามารถกล่าวโดยสรุปในการศึกษาทางการท่องเที่ยวซึ่งใช้ศาสตร์หลากหลายแขนงในการมุ่งค้นวิธีการแก้ไขปัญหาและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนทั้งในระดับพื้นที่เรื่อยถึงในระดับโลกทำให้หน่วยงานองค์กร ชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วนต้องตระหนักถึงผลกระทบของการใช้การท่องเที่ยวที่พึ่งพาทรัพยากรในแต่ละพื้นที่เพื่อส่งเสริมในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ชุมชนบ้านแม่พุงหลวงประกอบด้วยทรัพยากรชีวภาพที่มีความหลากหลายทั้งวัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ที่โดดเด่น รวมถึงมีความเข้มแข็งของกลุ่มผู้นำ โดยเน้นหนักไปในทางของการพัฒนาด้านการเกษตรแต่ยังไม่มีกรรวมกลุ่มเพื่อการท่องเที่ยว หากชุมชนมีการรวมตัวเพื่อจัดตั้งกลุ่มเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนจะนำไปสู่กระบวนการในการบริหารจัดการที่มีผลต่อปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาทรัพยากรบุคคลเพื่อการท่องเที่ยว การบริการรถรับ-ส่ง นักท่องเที่ยว การบริการโฮมสเตย์ การบำรุงแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

2. การเดินทางเข้าถึงจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญต่อการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถช่วยอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยวต่อการประหยัดเวลาและการเดินทางให้มีความง่ายขึ้น นำไปสู่ความประทับใจและต้องการในการกลับมาเที่ยวซ้ำ ซึ่งวิธีการเดินทางมาบ้านแม่พุงหลวงมีความยากเนื่องจากการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านและการกำหนดพิกัด (GPS) ยังมีความคลาดเคลื่อนซึ่งส่งผลต่อความยากในการเดินทางเข้าบ้านแม่พุงหลวง

3. การพัฒนาช่องทางการตลาดที่มีความหลากหลายสามารถเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวและผู้บริโภคทั่วไปเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง โดยเฉพาะการส่งเสริมการตลาดแบบออนไลน์ที่เป็นช่องทางในการเข้าถึงผู้คนที่หลากหลายและช่วยประหยัดต้นทุนจากการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์เพียงด้านเดียว

4. การพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของบ้านแม่พุงหลวง สามารถชูอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงและกลุ่มคนในพื้นที่ด้วยการท่องเที่ยวแบบพหุวัฒนธรรมที่สามารถสร้างประสบการณ์ที่แปลกใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวและยกระดับบ้านแม่พุงหลวงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมและการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพในการสร้างประสบการณ์ที่ดีแก่นักท่องเที่ยวต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การท่องเที่ยวได้ใช้ทรัพยากรชีวภาพในชุมชนจึงควรมีการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างเหมาะสมและมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการดำเนินการท่องเที่ยวสอดคล้องกับแผนงาน นโยบาย/ ยุทธศาสตร์การพัฒนาของประเทศให้มีความเจริญทางเศรษฐกิจแต่ก่อให้เกิดผลกระทบหรือลดการสูญเสียทั้งทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุด ในการร่วมมือทำงานกันระหว่างบุคคลต้องอาศัยการจัดการในการดำเนินงานที่มีเป้าหมายหรือทิศทางเดียวกัน เมื่อประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวจึงควรคำนึงถึงการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน องค์กร หรือชุมชนประชุมสรุปการจัดการที่เหมาะสมในพื้นที่ท่ามกลางทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. การวิจัยในครั้งนี้เป็นการเชื่อมโยงทรัพยากรพื้นฐานที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งจากการสำรวจยังพบว่าองค์ความรู้ภูมิปัญญาของการย่ำถิ่นฐาน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชน วัฒนธรรมดั้งเดิม ยังขาดการจัดการความรู้และการรวบรวมข้อมูลในเชิงลึก ซึ่งการวิจัยในครั้งถัดไปสามารถเจาะประเด็นการรวบรวมข้อมูลเชิงลึกในด้านวัฒนธรรม ทั้งองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ชุมชน สมุนไพรที่โดดเด่น และความเชื่อในชุมชน

3. หน่วยงานระดับพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานวัฒนธรรม ต้องมีการสนับสนุนส่งเสริมชุมชนให้เกิดการมีอาชีพที่มั่นคงและสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บ้านแม่พุงหลวงต่อไปในอนาคต

4. สมาชิกชุมชน สามารถใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยที่ได้จากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเพื่อระบุดึงผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มีความโดดเด่น สำหรับใช้เพื่อการนำเสนอการท่องเที่ยวและยังเป็นการสร้างมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์จากชุมชนมุ่งให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ ทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จกกล จันทรเรือง, อุมารพ ไชยสูง, ศศิธร รัตนประยูร, เอกชัย แซ่จิ่ง, อัญชลี บุปผามาลา, โชติกา ฉิมงามเสริฐ และคณะ. (2563). แผนงานวิจัยการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนเขตอีสานใต้ ด้วยเครือข่ายความร่วมมือและระบบสารสนเทศ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.

- จริยา โกเมนต์, เฉลิมชัย ปัญญาดี และคณะ. (2563). การพัฒนาหลักเกณฑ์ข้อกำหนดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพสำหรับวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*, 15(2), 92-104.
- จิตคุปต์ ละอองปลิว. (2561). การท่องเที่ยวเมืองรอง: ทางเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดราชบุรี. *อินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 14(2), 39-60.
- ทิพย์วรรณ จุลิรัชนิกร, ปริญญา เรืองทิพย์, พชรินทร์ รุจิรานุกูล และปิยะทิพย์ ประดุงพรม. (2565). การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: จังหวัดเพชรบุรี. *วารสารสวนสุนันทาวิชาการและวิจัย*, 16(2), 15-32.
- นภาพร จันทรฉาย และอัจฉราวรรณ เพ็ญวันศุกร์. (2563). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากฐานวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นกรณีศึกษาเมืองหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 11(1), 176-189.
- นัชณิน อินทพัฒน์. (2563). ปัจจัยที่มีผลต่อประสบการณ์การท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, 22(1), 181-198.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น. 171 หน้า.
- ปานแพร เขาวนประยูร อุดมรักษาทรัพย์, พิรานันท์ จันทาพูน และจริยา โกเมนต์. (2565). การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวบนความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชน : บ้านน้ำเกียน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*, 7(3), 460-478.
- พิรพิมพ์ ทังพรหม และศุภวัตร มีพร้อม. (2564). แนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวพื้นที่ชุมชนเลี้ยงช้างตำบลบ้านค่าย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ สู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. *วารสารวิจัยวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, 5(1), 16-30.
- พองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง, สุรัชย์ กังวล และวราภรณ์ นันทะเสน. (2561). ศักยภาพชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม (e-JODIL) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*, 8(2), 52-83.
- มณฑล ศรีสุข และวราวิชต์ มัธยมบุรุษ. (2563). กิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์*, 3(3), 78-93.
- วิศาล ศรีมหาโว. (2564). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงกลยุทธ์ของชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และโฮมสเตย์ ตำบลคลองน้อย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 8(1), 256-286.
- ศุภิณฐา ธารรัตน์สุวรรณ. (2563). *ผลกระทบเชื้อไวรัส COVID-19 ต่อวิกฤตการท่องเที่ยวของประเทศไทย*. *สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา 10(15)*. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2566, จาก : <http://library.senate.go.th/e-library/web/main.jsp?HMS=1582257832967>.
- สำนักงานจังหวัดแพร่. (2563). *ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดแพร่และอำเภอรังษี*. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 7 พฤศจิกายน 2563, จาก : <http://phrae.go.th/index1.php>.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ. 2564-2565)*. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2566, จาก : <https://anyflip.com/zzfck/gopk/>.

- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน), ฐาวร บุญราศรี, ธัญลักษณ์ เจริญปฐ, ศุภสิทธิ์ จำปาวงษ์. (2564). *ถอดบทเรียนท่องเที่ยวชีวภาพตลาดบ้านบ้าน (Bio Tourism)*. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2566, จาก : https://oer.learn.in.th/search_detail/result/229708.
- เสาวคนธ์ พรายเกื้อ. (2562). *แนวทางพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาของกลุ่มเขาออกการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ.
- อัจฉราวรรณ เพ็ญวันศุกร์. (2565). การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนบางตะบูนและชุมชนบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. *วารสารเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน*, 4(1), 97-114.
- UNWTO. (2022). *Mountain tourism–Towards a more sustainable path*. The World Tourism Organization (UNWTO). [Online]. Retrieved 1 April 2022, Available : <http://unwto.org/>.
- Zhen, L., Lan, J., Chien, F., Sadiq, M. and Nawaz, M. A. (2022). Role of tourism development in environmental degradation: A step towards emission reduction. *Journal of Environmental Management*. [Online]. Retrieved 1 February 2022, Available : <https://www.sciencedirect.com>.
- บุคลากรกรม
- ชาวบ้าน ก (ผู้ให้สัมภาษณ์). พิรณันท์ จันทาพูน (ผู้สัมภาษณ์). ที่ บ้านแม่พุงหลวง ตำบลแม่พุง อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ 54160. เมื่อวันที่ 4-5 พฤษภาคม 2562.
- ชาวบ้าน ข (ผู้ให้สัมภาษณ์). พิรณันท์ จันทาพูน ทิพรัตน์ สหตรงจิตร และกษมา ถาอ้าย (ผู้สัมภาษณ์). ที่ บ้านแม่พุงหลวง ตำบลแม่พุง อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ 54160. เมื่อวันที่ 18-19 พฤษภาคม 2562.
- ชาวบ้าน ข-ข (ผู้ให้สัมภาษณ์). พิรณันท์ จันทาพูน ทิพรัตน์ สหตรงจิตร และกษมา ถาอ้าย (ผู้สัมภาษณ์). ที่ บ้านแม่พุงหลวง ตำบลแม่พุง อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ 54160. เมื่อวันที่ 1-2 มิถุนายน 2562.